

a dostatočne presvedčivé. Napriek tejto výhrade je vklad Bourdieuovej kritickej či angažovanej sociológie ukázkou toho, akú úlohu filozofia zohráva v špeciálnych sociálnych sférach.

Pre Bourdieua platí, že sociálna realita je alfou aj omegou, lebo určuje aj to, akú predstavu o nej sociálni protagonisti majú. Práve Bourdieuovi patrí zásluha za to, že filozofiu vťahol späť do debaty o sociálnych základoch a účinku nejakej filozofickej konštrukcie. A že nemusí ísť len o nepodložené špekulácie, to ilustrujú aj jeho práce z oblasti sociológie vzdelávania, kultúry, politiky a akademického sveta.

Tatiana Sedová

PhDr. Tatiana Sedová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

HĽADANIE TRANSCENDENCIE V POSTMODERNEJ DOBE

JOLANA POLÁKOVÁ: Perspektíva naděje. Praha, Vyšehrad 1995, 127 s.

Kniha Jolany Polákové sa zaoberá filozofickým výskumom vzťahov imanencie a transcencie v postmodernej dobe. Zámerom autorky bolo ukázať, že k absolútnej transcencii možno preniknúť len cestou uvoľňovania zo štruktúr imanencie, ako aj stálym prekračovaním rôznych foriem len "relatívnych" transcencií. Kniha má tri časti a v závere je opatrená rozsiahlou bibliografiou a podrobnými poznámkami.

Prvá časť obsahuje charakteristiku postmodernej doby, ktoré nebolo nikdy "zvonku" naprogramované, ale vzniklo spontánne na základe vlastných, autentických tvorivých podnetov, ktoré už nie sú vo vzťahu k modernej komplementárne, ale sú jednoducho kvalitatívne "iné".

Proces hľadania vnútornej identity postmodernej doby predchádza postupné uvoľňovanie duchovného potenciálu ľudských jednotlivcov zo systémových spoločenských väzieb, ako aj interiorizácia intelektuálnej aktivity v smere od "vonkajšieho" vedecko-technického ovládania sveta k osobnej a neanonymnej intelektuálnej "senzitivite", na ktorej zakladá postmoderná vnútorná aj vonkajšia pluralita možnosti prirodzeného dorozumenia.

Samostatné hľadanie pravdy je však veľmi náročné, preto si vyžaduje duchovnú zrelosť, ako aj veľmi intenzívne intelektuálne úsilie. Keďže autorita pôsobiaca "zvonku" prestala určovať pevné súradnice života, môže vzniknúť ideové vákuum, ktoré môže viesť k rozličným únikovým tendenciám a k "drogovým" závislostiam v najširšom zmysle. Preto je potrebné stále a dôsledne sa vyrovnávať so spomínanými rizikami a negatívami, a to všetkými dostupnými prostriedkami.

V nasledujúcej časti knihy autorka načrtla podľa jej názoru štyri doteraz myšlienkovy najhlbšie koncepty transcencie ponímanej ako "pravé bytie" (Platón), "svet slobody" (Kant), "pôvod existencie" (Jaspers) a napokon transcencie ako "Druhého"

(Lévinas). Tým si autorka zároveň pripravila filozofické zázemie pre ďalšie výskumy v tejto oblasti. Druhá časť knihy je venovaná problematike hľadania transcencie v postmodernej dobe.

Postmoderné hľadanie zatiaľ len "relatívnej" transcencie je hľadaním možnosti prekročenia horizontu imanencie moderného človeka a moderného sveta. Priame prežívanie relatívnej transcencie v transpersonálnej oblasti je možné prostredníctvom "vrcholových zážitkov", v ktorých človek komunikuje v nadosobnej rovine svojho bytia s "integrujúcim princípom univerza" a identifikuje sa s ním (Maslow).

Okrem "vrcholových zážitkov" a experimentálne vyvolaných "mimoriadnych stavov vedomia" je možné nadobudnúť "skúsenosť transcencie" aj v podmienkach duševnej choroby. "Ego" chorého človeka totiž vypadáva zo siete bežných ľudských vzťahov, a preto v dôsledku extrémnej osamelosti takéhoto jedinca dochádza k presunutiu centra skúseností do "vnútorného sveta", od "ega" k "Selbst". Psychiatrický pacient môže byť často pre nás v dôsledku krízy svojej identity a dezintegrácie osobnosti "hierofantom posvätného" (Lang). Utrpenie obsahuje vždy zároveň aj skrytú ponuku pre vstup do "novej budúcnosti", do ktorej nemožno vojsť inak (A. M. Klaus Müller). Istý vnútorný duševný stav, ktorý sa vyskytoval aj u známych kresťanských duchovných osobností (napr. u Terézie z Lisieux, Martina Luthera a iných) a pre ktorý kresťanská špirituálna teológia zaviedla termín "temná noc", sa nedá úplne vysvetliť na základe bežne používaných metód v psychiatrii a v psychológii. V našom kontexte predstavuje "temná noc" určitú hraničnú fázu osobného vnútorného prechodu od (aktívneho) hľadania relatívnej transcencie k (pasívnemu) hľadaniu transcencie absolútnej.

Hľadanie transcencie je však možné nielen prekročením hraníc vlastného ja, ale aj prekročením hraníc rozličných duchovných kultúr a náboženstiev. Transkulturalna pluralita totiž umožňuje cez rôznosť navzájom transcendentných pohľadov vnímať realitu ako nevyčerpatelné tajomstvo. Transkulturalita nám môže ukázať, že to, čo sa nedá uviesť do požadovanej harmónie s našim prežívaním, môže práve preto byť pre nás veľmi cenné.

Zatiaľ čo pokusy o asimiláciu rôznych nezápadných duchovných kultúr našou západnou kultúrou môžu pôsobiť na transkulturalnu pluralitu deštruktívne, dialóg ju naopak môže posilniť a prispieť k jej duchovnej a intelektuálnej produktivnosti. Prostredníctvom dialógu sa totiž vytvára kvalitatívne celkom nová možnosť plurality, ktorá predstavuje objav "druhého" v jeho autentickej, ním samým akceptovanej podobe. Dialóg preto predstavuje takú skúsenosť, do ktorej vstupujú obaja partneri - nie však so zámerom zvíťaziť, ale jednoducho preto, aby dovolili pravde, aká je v skutočnosti, vyjsť na svetlo (Waldenfels).

Doteraz sme hovorili len o "relatívnej", a preto predbežnej transcencii, ktorá tvorí akoby "kulisu" pre komplexnejšie hľadanie transcencie v jej najvlastnejšom a najplnšom zmysle.

Prechod od hľadania relatívnej transcencie k hľadaniu transcencie absolútnej predstavuje pre ľudskú spiritualitu taký zásadný kvalitatívny prelom, že jeho výsledkom je celkom nová ontologická skutočnosť. V žiadnom prípade preto nejde len o "vystupňovanie" relatívnej transcencie až po jej najkrajnejšiu hranicu, ale o čosi absolútne iné.

Metafyzická neobjektívateľnosť absolútnej transcencie negatívne poukazuje na jej vzťahovosť, ktorá predstavuje jej totálne vychádzanie zo seba k nevyčerpatel'nému a slobodnému "bytiu pre" (preexistencia).

Slobodný postmoderný človek stále intenzívne hľadá plnšiu slobodu ako je tá, ktorú sám vlastní a ktorá, keďže je do značnej miery bezmocná a obmedzená, vedie k deštrukcii v mnohých oblastiach ľudského života. Preto sa usiluje o vytvorenie vzťahu k silnejšej a skutočnejšej slobode, ktorej nositeľom je živý a slobodný Boh, ktorého však nijako nemožno "zabudovať" do ľudského sveta. Existenciálnym priestorom trans-univerzálneho stretnutia s Božou slobodou ako slobodou nie je do seba uzavreté a sebaisté ľudské "ja", ale "druhý človek". Takáto sloboda, ktorá čerpá zo vzťahu k absolútnej transcencii, nie je len darom, ale aj umením.

Najväčším nepriateľom duchovnej plnosti slobody človeka je ľudský sklon k tvorbe idolov. Zatiaľ čo "idol" len mobilizuje zbožnú ľudskú spomienku, "ikona" vyjadruje nekonečnú dištanciu absolútnej transcencie od človeka, a tým s ňou zakladá oslobodzujúci dialóg.

Tretia časť knihy hovorí o sebautváraní postmoderného imanentizmu a o niektorých špecifikách postmoderného hľadania transcencie.

Postmoderný imanentizmus vo svojom totalizujúcom variante je fascinovaný celkom, celistvosťou a úplnosťou, z ktorej sa nesmie nič vymknúť. V dôsledku toho sa vytvára akýsi magický kruh imanencie, v ktorom sú reálne vzťahy nahradené symbolmi, nič už nie je "vonku", pretože všetko bolo imaginárne vtiahnuté do "vnútra" a absorbované do "jednoty všetkých protikladov". Centrum imanencie sa nachádza "všade" a všetko zjednocuje, takže už niet nijakej inakosti.

Postmoderný imanentizmus, ktorý sa zakladá na negácii, je charakteristický absenciou spoločného vzťahu k nejakému univerzálnemu kritériu pravdy a spravodlivosti. Na úrovni divergujúcej plurality navzájom uzavretých "právd" majú ľudské záujmy a vážne antagonistický charakter. Ľudia sú situovaní do systémov heterogénnych pravidiel a zásad a vtiahnutí do hier heterogénnych žánrov a diskurzov (Lyotard). Medziľudská skutočnosť nadobúda podobu neriešiteľných rozporov.

Prielom od diskurzu k dialógu je zároveň aj otvorením možnosti tvorivo transformovať singulárny svet jedinca a uvidieť čokoľvek za jeho hranicami nepredpojatým zrakom, nechať sa tým účinne osloviť.

Pre postmoderné hľadanie transcencie je charakteristické kladenie dôrazu na priame autentické osobné skúsenostné poznanie, ako aj na potrebu intenzívnejšie participovať na čomsi "pravom" a vnútornom, čo by poskytlo možnosť komunikovať o najzákladnejších veciach, týkajúcich sa otázky zmyslu ľudského života, a čo by ponúklo možnosť spoľahlivej hodnotovej orientácie a ukázalo také osobné vzory, ktoré by človeku pomohli objaviť a prehĺbiť vlastnú vnútornú identitu.

Takúto potrebu participácie môže dokonalým a nevyčerpatelným spôsobom naplniť len absolútna transcencia - či už vo vnútri sociálneho kontextu, alebo mimo neho.

Na záver možno konštatovať, že originálnym prínosom autorky je to, že urobila prvý krok na ceste k filozofickému a implicitne aj teologickému výkladu a rozboru postmoderného myslenia. Ak je spoločným základom všetkých významnejších kultúrnych prejavov postmoderny nielen odklon od moderny, od jej rôznych redukcií a mytológií,

ale aj nová orientácia, potom hľadanie transcencie obsahuje aj nádej na nájdenie nových paradigiem.

Kniha je vhodná pre filozofov, teológov a vôbec pre všetkých kritických a hlbavých čitateľov, túžiacich po duchovnej orientácii.

Štefan Šrobár

Ing. Mgr. Štefan Šrobár, CSc.
Laurinská ul. č. 12
811 01 Bratislava
SR

SLOVNÍK ZÁKLADNÝCH POJMOV METAFYZIKY

JOSEF de VRIES: *Základní pojmy scholastiky*. Praha, Nakladatelství Petr Rezek 1998, 102 s.

V posledných rokoch sa na pulkoch našich kníhkupectiev stretávame s množstvom filozofických slovníkov domácej produkcie alebo ako prekladov zahraničných originálov. V dôsledku toho sa nám otvára široká škála, ktorá zahŕňa slovníky priemerne informačné, solídne koncipované, ako aj slovníky, ktoré svojím obsahom poskytnú svojmu používateľovi oveľa viac v porovnaní s ich skromnými sľubmi a cieľmi.

Obsah takto koncipovaného a fundovaného slovníka zanecháva intelektuálny zážitok/pôžitok porovnateľný s lektúrou pôvodného filozofického diela. Domnievame sa, že len takýto druh slovníka je pravým spolupracovníkom a spolupútnikom na cestách filozofického myslenia, ktoré nie sú vždy priame ani jasné. Pomáha pri predieraní sa terminológiou, poskytuje podnety na preklad filozofických textov, "didakticky" nás usvedčuje z našich chýb a svojvoľných interpretácií. Tým sa sprostredkovane stáva partnerom našich vnútorných dialógov a meditácií.

K takémuto druhu filozofických slovníkov môžeme podľa nás právom zaradiť aj recenzované dielo *Základní pojmy scholastiky*, ktoré pochádza z pera známeho predstaviteľa a "klasika" novotomizmu *Josefa de Vriesa*.

Josef de Vries (1898-1989) vstúpil v roku 1917 do Spoločnosti Ježišovej. Filozofické a teologické štúdiá absolvoval vo Valkenburgu (Holandsko) a v Ríme, kde získal doktorát z filozofie. V období 1929-1934 pôsobil na pôde Filozofickej fakulty *Kolégia sv. Ignáca* vo Valkenburgu, kde sa stal docentom a neskôr profesorom epistemológie. V rokoch 1943-1971 pôsobil na Filozofickej fakulte *Berchmansovho kolégia* v Pullachu pri Mníchove. Od roku 1971 pôsobil na *Vysokej filozofickej škole* v Mníchove, ktorú i dnes vedú jezuiti.

Od roku 1932 bol členom redakčnej rady časopisu *Scholastik*, ktorý od roku 1966 vychádzal pod názvom *Theologie und Philosophie*, kde rozvíjal bohatú publikačnú činnosť. K najdôležitejším knižným publikáciám patria diela *Denken und Sein* (Freiburg 1937; aj v španielskej a francúzskej mutácii), *Erkenntnistheorie des dialektischen Materialismus* (Salzburg 1958), *Materie und Geist* (Salzburg 1971), *Grundfragen der*